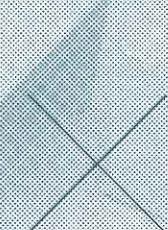

GRAĐANI I GRAĐENJE GRADA KONFERENCIJA

CITIZENS AND CITY MAKING CONFERENCE

22-23/5/2015

GRAĐANI I GRAĐENJE GRADA

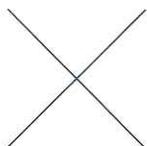
Internacionalna akademska konferencija

Beograd, 22–23. maj 2015.

Kulturni centar Beograda

Konferenciju je podržao EUNIC klaster članica iz Srbije:

Austrijski kulturni forum, Gete institut Beograd, Francuski institut u Srbiji,
Ambasade Kraljevine Španije i Sjedinjenih Američkih Država u Srbiji.

CITIZENS AND CITY MAKING

International Academic Conference

Belgrade, 22–23 May 2015

Belgrade Cultural Centre

The conference is supported by the EUNIC cluster Serbia Members:

Austrian Cultural Forum, Goethe Institut Belgrade, French Institute in Serbia,
as well as Embassy of the Kingdom of Spain
and Embassy of the United States of America in Republic of Serbia.

SADRŽAJ / CONTENT

IMPRESUM

IZDAVAČ / PUBLISHER
Društvo arhitekata Beograda/
Association of Belgrade Architects
Kulturni centar Beograda/
Cultural Centre of Belgrade

ZA IZDAVAČA/
ACTING ON BEHALF OF THE PUBLISHER
Jelena Ivanović Vojvodić
Društvo arhitekata Beograda/
Association of Belgrade Architects
Ivana Jevtić
Kulturni centar Beograda /
Cultural Centre of Belgrade

UREDNIK / EDITOR
Ana Janković Čorbić

LEKTOR / PROOF-READER
Sonja Šoć

PREVOD / TRANSLATION
Irena Brkić, Tibor Jona, *Eurotranslate*

DIZAJN I OPREMA / DESIGN AND LAYOUT
petokraka

ŠTAMPA / PRINTED BY
Službeni glasnik, Beograd

TIRAŽ / PRINT RUN
500

Beograd 2015/
Belgrade, 2015

CIP - Каталогизација у публикацији - Народна
библиотека Србије, Београд

711.4(048)

INTERNACIONALNA akademска конференција "Грађани i
градње града" (2015 ; Београд)
Грађани и градње града / Internationalna akademika
konferencija, Beograd, 22-23. мај 2015. = Citizens
and City Making / International Academic Conference,
Belgrade, 22-23 May 2015 ; [urednik, editor Ana
Janković Čorbić ; prevod, translation Irena Brkić, Tibor
Jona]. - Beograd : Društvo arhitekata Beograda =
Association of Belgrade Architects : Kulturni
centar Beograda = Cultural Centre of Belgrade, 2015
(Beograd : Službeni glasnik). - 22 str. ; илстр. ; 22 cm
Uporedno srpski i engleski prevod. - Tiraž 500.

ISBN 978-86-89561-03-6 (DAB)
a) Урбанистичко планирање - Апстракти

ORGANIZACIJA / ORGANIZATION

PROGRAMSKI DIREKTORI I MODERATORI/
PROGRAM DIRECTORS AND MODERATORS
Ivan Kucina
Mirjana Milanović

TEHNIČKI DIREKTOR / TECHNICAL DIRECTOR
Danica Jovović Prodanović

UREDNIK PUBLIKACIJE / PUBLICATION EDITOR
Tanja Damjanović Conley

PROGRAMSKI ODBOR / PROGRAMME BOARD
Ivan Kucina
Mirjana Milanović
Tanja Damjanović Conley
Miodrag Mitrasić

PROGRAMSKI SAVET / PROGRAMME COUNCIL
Jelena Ivanović Vojvodić
Ružica Sarić
Danica Jovović Prodanović

TEHNIČKA ORGANIZACIJA /
TECHNICAL ORGANIZATION
Ana Glavički

ASISTENTI / ASSISTANTS
Boris Jakovljević
Milica Jevtović
Aleksandra Počuća

4 UVOD / INTRODUCTION

4 TEMA KONFERENCIJE / CONFERENCE THEME

5 PROFIL KONFERENCIJE / CONFERENCE PROFILE

6 PROGRAM / PROGRAMME

APSTRAKTI PREDAVANJA / KEYNOTES PAPERS

8 Angelika Fic
**MI SMO GRAD? NOVIJI STAVOVI U
KOLABORATIVNOM URBANIZMU**

8 Angelika Fitz
**WE ARE THE CITY? RECENT POSITIONS IN
COLLABORATIVE URBANISM**

8 Huan Antonio Čakon Grahera
JAHĀČI IZGUBLJENE ARHITEKTURE

9 Juan Antonio Chacon Gragera
RAIDERS OF THE LOST ARCHITECTURE

9 Andreas Rumpfhuber
DRUŠTVENO USMERENA STAMBENA IZGRADNJA

9 Andreas Rumpfhuber
HOUSING OF SOCIETY

10 Mirjana Milanović
**NOVA ULOGA GRAĐANA U RAZVOJU STAMBENIH
ZONA U AMSTERDAMU**

10 Mirjana Milanović
**NEW ROLE FOR CITIZENS IN HOUSING
DEVELOPMENT IN AMSTERDAM**

10 Tomas Dilinger
**JASNA PRAVILA: JEDAN OD PREDUSLOVA ZA
PLANIRANJE GRADOVA**

11 Thomas Dillinger
CLEAR RULES: A PRECONDITION FOR CITY MAKING

11 Mauro Hil-Furnijer
**PRIKUPLJANJE GRAĐANSKIH DOMAĆINSKIH
PRAKSI: TRANSFER GRAĐANSKIH INOVACIJA
U PRIVATNI PROSTOR**

11 Mauro Gil-Fournier Esquerra
**ASSEMBLING CITIZENS' DOMESTIC PRACTICES:
TRANSFERS OF CITIZEN INNOVATION
TO PRIVATE SPACE**

12 Lidija Visa
**BEĆKE LOKALNE KANCELARIJE ZA OBNOVU:
ALATKA ZA ODRŽIVU URBANIZACIJU**

12 Lydia Wissa
**THE VIENNA LOCAL RENEWAL OFFICES:
A TOOL FOR SUSTAINABLE URBANIZATION**

12 Ana Džokić i Mark Nelen
PRAKSA SUŠTINSKOG MEĐUPROSTORA

13 Ana Džokić and Marc Neelen
**PRACTICES OF THE ESSENTIAL
IN-BETWEEN**

13 Elke Krasny
PRIRUČNI URBANIZAM

13 Elke Krasny
HANDS-ON URBANISM

13 Dojna Petresku i Konstantin Petku
TAKTIKE ZA KOPRODUKCIJU GRADA

14 Doina Petrescu and Constantin Petcou
TACTICS FOR A CO-PRODUCED CITY

14 Matijas Betger
**SPEKULACIJA / TRANSFORMACIJA:
ATLAS KULTURE GRAĐENJA NEMAČKE
2030/2050.**

14 Matthias Boettger
**SPECULATION / TRANSFORMATION –
– BAUKULTURATLAS DEUTSCHLAND
2030/2050**

14 Zef Hemel
VIŠE OD OTPORNOSTI

15 Zef Hemel
BEYOND RESILIENCE

15 Miodrag Mitrasić
**PARALELNI URBANITETI: PLANIRANJE,
GRAĐANSKO I NOVO POLITIČKO DRUŠTVO**

15 Miodrag Mitrasić
**CONCURRENT URBANITIES: DESIGN, CIVIL
SOCIETY, AND THE NEW POLITICAL**

16 BIOGRAFIJE UČESNIKA/
19 PARTICIPANTS BIOGRAPHIES

UVOD/ INTRODUCTION

Konferencija *Gradići i građenje grada* predstavlja rezime desetogodišnjih nastojanja Beogradske Internacionalne nedelje arhitekture (BINA) da podstakne saradnju urbanih planera, arhitekata, građana, javne i gradske uprave i organizacije gradanskog društva u procesu poboljšanja zajedničkog urbanog okruženja. Imajući u vidu aktuelnu praksu, ova konferencija će biti više od akademске debate o različitim metodama participacije građana i vidovima saradnje u građenju grada: nastojaće da objasni ulogu stručnjaka i građana u borbi za ostvarivanje uslova za pravedni i održivi urbani razvoj.

Citizens and City Making conference resumes the ten-year long effort of the Belgrade International Architecture Week (BINW) to bring together urban planners, architects, citizens, public and civil administrators, and organizations of civil society in the process of ongoing improvement of the urban environment. Having in mind the actual practice, conference aims to be more than an academic debate on different methods of participation and collaboration in city making; it aims to define the role of professionals and citizens in mobilizing city makers towards creating conditions for just, inclusive and sustainable urban development.

TEMA KONFERENCIJE/ CONFERENCE THEME

Dominantna globalna praksa građenja grada i njena rastuća neusaglašenost sa zahtevima građana za pravom na grad, ukazuje da savremeni razvoj gradova predstavlja proces čiji je prvenstveni cilj korišćenje gradskih resursa kao robe. U trgovачkim spekulacijama, investitori koji slede isključivo svoje finansijske interese, nastoje da izmaknu kontrolu javne uprave i građanskih udruženja i da promene postojeće zakonske propise. Zbog dugotrajne ekonomske krize, javne uprave, koje sve više postaju zavisne od privatnih finansijskih resursa, radile izlaze u susret zahtevima investitora nego što zastupaju javni interes, potrebe društva i kulturne vrednosti. Poslovna partnerstva između privatnih investitora i javne uprave doprinose deregulaciji građenja, što za posledicu ima neujednačeni i neodrživi rast gradova. Stručnjaci koji mogu da koordiniraju urbani razvoj – planeri, urbani dizajneri, arhitekti – pri tome su marginalizovani i međusobno sukobljeni. I pored toga što nemaju značajnu ulogu u procesima odlučivanja, neki od njih dobrovoljno podržavaju status grada kao robe, dok drugi, tradicionalno vezani za humanističke osnove svojih disciplina, ostaju posvećeni idealima opštег dobra. Pored njih, sve je više stručnjaka koji veruju da je jedina mogućnost da se povrati uticaj struke na razvoj gradova, saradnja sa građanima i zalaganje za njihovo pravo na grad. Štaviše, saradnja stručnjaka i građana u procesima planiranja i projektovanja pruža priliku za reafirmaciju humanih perspektiva građenja grada.

The widening global gap between the mainstream protocols of city making and citizens' demands for the right to the city has exposed urban development as a predatory process that renders the city a trading asset. The strictly financial interest of urban developers demands that they operate outside of any realm that can be scrutinized by public agencies or the organizations of civil society, adopting urban regulations to their visions. Given the growing economic crises, public administration that has been increasingly oriented toward private financial resources is rather meeting their demands than promoting social and cultural values and working in the public interest. Such a business partnership between private developers and public administration tends to deregulate city making and create conditions for uneven and unsustainable urban growth. Professionals historically capable of coordinating processes of urban development – urban planners, architects, and urban designers – have been marginalized and play no substantial role in the decision making processes. It could be argued that some willingly support the idea that the city is a playground for capital investment and growth; others are still tied to the humanistic foundations of their disciplines, and committed to public good idealism. Finally, a growing number believes that the only opportunity left to rebuild their professional influence lies in working together with citizens and take active part in their claim for the right to the city. Working collaboratively through processes of co-designing and co-creation, they propose that therein lies a chance to re-establish human perspective on city making.

PROFIL KONFERENCIJE/ CONFERENCE PROFILE

Konferencija će okupiti internacionalne predavače i učesnike diskusije koji će predstaviti svoja akademска istraživanja i stručne prakse u oblastima socijalno održivog urbanog razvoja, participacije građana, saradnje stručnjaka i građana u građenju, urbanog aktivizma i emancipacijske arhitekture. Tema konferencije biće predstavljena kao globalni fenomen koji će biti analiziran sa različitim akademskih i stručnih pozicija. Učesnici konferencije koji dolaze iz različitih sredina imajuće priliku da razmene svoja saznanja i da razgovaraju o primeni pojedinih rešenja u lokalnim uslovima.

Konferencija je akademска po svom sastavu, ali prevaziđa granice akademskih disciplina. Predavanja i diskusije koje će se voditi trebalo bi da doprinесу узјамном споразумевanju stručnjaka iz razdvojenih oblasti kao što su urbano planiranje, arhitektonsko projektovanje, upravljanje gradovima i javnim poslovima. Na taj način, Konferencija nastoji da ostvari uticaj na razvoj transdisciplinarnog istraživanja i prakse u Srbiji.

Publikovana izlaganja posle Konferencije, poslužiće kao osnova za formulisanje strategija urbanog razvoja koje se zasnivaju na interesima građana i kao svojevrsna akademска podrška različitim oblicima učešća građana u građenju grada. Očekuje se da predavanja i diskusije sa konferencije postanu značajni izvor saznanja za svakoga ko želi da se bavi pitanjima razvoja grada – bilo da se radi o studentima koji tragaju za pouzdanim metodama i prvcima delovanja, iskusnim istraživačima koji tragaju za transdisciplinarnim izazovima, urbanim planerima i arhitektima koji žele da saznaju ponešto o praktičnim metodama participativnog planiranja i projektovanja ili zainteresovanim građanima koji brinu o budućnosti grada.

The conference will gather keynote speakers and panel participants who will present their ongoing research and professional practice in the field of socially responsible urban development, citizens' participation, collaborative city making, urban activism and emancipating architecture. It is global in scope and treats the topic through multiple academic and professional perspectives. Participants coming from different backgrounds will have a chance to exchange their respective knowledge and to discuss its relevance to local conditions.

Although the conference is academic in nature, the vision is to contribute toward the development of a mutual understanding of professionals in the disjointed fields of urban planning, urban design, architecture, environmental design and management, as well as urban and public policy. As such, it is intended to make a strong impact on the framing of interdisciplinary urban research and practice in Serbia.

Outcomes of the conference will serve as an introduction to the formulation of the citizens' orientated urban development strategies, as academic lineage and support to emerging methods of citizens' participation and collaboration in the city making. Thus the proposed theme is expected to become a valuable resource for everyone interested in or involved with the city – be it, the advanced undergraduate or postgraduate student, looking for a comprehensive overview over approaches and directions; the experienced researcher, looking for transdisciplinary inspiration; the urban practitioner or policy maker, seeking to understand methods employed in different cases, or the engaged citizen, striving to comprehend our urban future.

Mirjana Milanović, Zavod za urbano planiranje i održivi razvoj Amsterdama
NOVA ULOGA GRAĐANA U RAZVOJU STAMBENIH ZONA U AMSTERDAMU

Predavanje u svom fokusu ima novu ulogu i moguće strategije pristupa vlada organizovanom planiranju gradova, koje su posledica novih uloga koje građani preuzimaju u oblasti razvoja novih stambenih zona i važnosti postepenog razvoja male razmere da bi se osigurao kvalitet novih stambenih okruženja. Poslednjih nekoliko godina, Amsterdam je davao mogućnosti građanima da se uključu u razvoj novih stambenih zona. Na strogo kontrolisanom tržištu stanova u Amsterdamu, bila je neophodna promena politike da bi se promenio način distribucije građevinskih parcela. Program samostalne izgradnje stambenih objekata koji je Amsterdam započeo u 2011. godini omogućio je upravo to – dozvoliti građanima da aktivno učestvuju u izgradnji njihovog budućeg doma. Ono što je usredio uticalo je i na dalje razvojne projekte – građani, graditelji svojih budućih domova, uključili su se u zajedničke aktivnosti, odluke o javnom prostoru i promociji svog komšiluka.

Počev od najmanje razmere, građevinske parcele – prostor uticaja i intervencije građana proširilo se na trotoar, ulicu, park. Preduzimajući sledeći korak i uključujući buduće stanovnike u planiranje svog budućeg komšiluka projekat je koji dobija svoje obrise u rejonu takozvanog Centralnog ostrva u oblasti IJburg. Trenutno stanje ovog projekta biće prikazano kao studija slučaja. Potencijalni opseg otvorenosti procesa planiranja za ovaj novi deo grada zavisće od realizacije različitih, delom kontradiktornih politika gradske administracije i implementacije iskustava, sa uključivanjem građana u proces planiranja grada.

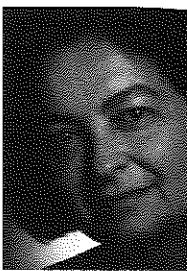
Mirjana Milanović, Urban Planning and Sustainability Department Amsterdam
NEW ROLE FOR CITIZENS IN HOUSING DEVELOPMENT IN AMSTERDAM

The talk will focus on a new role and possible approaches for government organized city planning as a consequence of the new roles that citizens are taking in the development of new housing areas and the importance of small scale, gradual development for the quality of new living environments. In the past several years the city of Amsterdam has been opening possibilities for citizens to take part in the development of new housing areas. In the strictly controlled housing market of Amsterdam, change of the policy was necessary to start the change in the distribution of the building plots. Program for self-built housing that the city of Amsterdam started in 2011 did that – allowing citizens to actively participate in building their future home. What followed was influential for further developments: the citizens – builders of their own houses became also involved in common activities, decisions about the public space and promotion of their neighbourhood.

Starting with the smallest scale – a building plot, the space of influence and interventions by citizens is being enlarged, to the boardwalk, street, park. Taking the next step and involving future inhabitants in the actual making of the plan for their neighbourhood is the project that takes shape at this moment for the so called Centre Island in the IJburg area. This current state of this project will be shown as a case study. The possible scope of openness in the planning of this new city neighbourhood, is dependent on realization of different, partly contradictory policies of the city government and implementation of experiences with involvement of citizens in city making.

Tomas Dillinger, Tehnički univerzitet u Beču, Beč
JASNA PRAVILA: JEDAN OD PREDUSLOVA ZA PLANIRANJE GRADOVA

U pluralističkom društvu, zahtevi koji se postavljaju pred našu izgradnjenu okolinu postaju sve heterogeniji. Stilovi življenja su drugačiji. Očekivanja o tome kako bi uslovi života trebalo da izgledaju postaju sve kompleksnija. Posebno u urbanoj aglomeraciji možemo biti svedoci ovog globalnog trenda. U većini slučajeva, ovaj rast uzrokovani je migracijama iz unutrašnjosti države, ali i iz drugih država. U urbane regije donose se različiti stilovi življenja koji postavljaju nove zahteve pred prostor. Zbog finansijske krize, javna sredstva su ograničena, a resursi za javne investicije su ograničeni. Globalni investitori dolaze u gradove sa svojim posebnim interesima za izgradnju prostora. U sredini ovog procesa nalaze se urbanisti i arhitekte, sa zadatkom da razviju i osmisle izgrađeno okruženje koje odgovara potrebama ljudi. Potrebama ljudi? Za koje ljudi i za koje potrebe? Da li je dovoljno okrititi „političare“ i „administraciju“ i zahtevati više učešća „građana“ u procesu planiranja grada? Ni „političari“ ni „administracija“ ne postoje. Ni „građani“ takođe ne postoje. „Građani“ su individue, žene i muškarci, stari i mlađi, bogati i siromašni ljudi od kojih svaki ima specifične potrebe i interese. Verujem da pred profesionalcima stoji zahtev da osmisle pametne procese planiranja koji će dozvoliti da se različiti interesi razmotre na transparentan

i fer način. Participacija u ovakvim procesima nije ključ uspešnijeg razvoja gradova, ali je važan ključni element. Od urbanista i arhitekata zahteva se da evaluiraju sisteme planiranja i instrumente kako bi bili prikladniji trenutnom procesu planiranja.

Thomas Dillinger, TU Wien
CLEAR RULES: A PRECONDITION FOR CITY MAKING

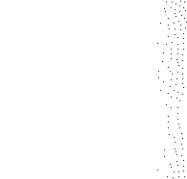
In our pluralistic society the demand on our build environment is getting more and more heterogeneous. Living styles are different. Expectations how living conditions should look like getting more and more complex. Especially in urban agglomeration we can face this global trend. In most of the cases this growth is caused through migration from peripheral areas from the state but also from other states. Different styles of living are brought into the urban regions and cause other demands on space. Because of the financial crises, public money is short and resources for public investment are limited. Global acting investors are coming into town and have their particular interest to develop space. And in-between all of that are we – the planners and architects – with the task to develop and design build environment for people needs. People needs? For which people and for which need? Is it enough to blame “the politicians” and “the administration” and to call for more participation of “the citizens” in city making? Neither “the politicians” nor “the administration” exist. But also “the citizens” does not exist. “The citizens” are individuals, woman and man, old and young, rich and poor human beings with specific needs and interests. I think we as professionals are strongly demanded to design smart planning processes, in which all interest can be considered in a transparent and fair way. Participation in such process is not the key for better city making, but one important key element. We are asked to evaluate our planning systems and instruments to be better appropriated for nowadays planning processes.

Mauro Gil-Fournier Eskera, Estudio SIC | VIC, Madrid
**PRIKUPLJANJE GRAĐANSKIH DOMAČINSKIH PRAKSI:
 TRANSFER GRAĐANSKIH INOVACIJA U PRIVATNI PROSTOR**

Nakon nekoliko godina izučavanja načina na koji se građanske inicijative menjaju, realizuju i vizualizuju nove načine na koji sagledavamo urbanitet, došlo je vreme da se istraži kako lični prostori mogu stvarati nove kolektive unutar grada. Stanovanje nije više privatni i intimni prostor. Mi naseljavamo sisteme koji koincidiraju i u kojima smo istovremeno trajno povezani i izolovani. Da bi se povezalo lično i društveno, neophodna je drugačija analiza odnosa javne sfere i prostora doma. Razvija se nova scena kolektiva koji su bazirani na otvaranju mreža i distribuciji lokalnih praksi unutar grada. Prakse građana Madrida grupišu se kroz infrastrukturu, protokole, lične implikacije, što utiče na celokupni sistem i stvara nove pristupe urbanitetu. Posmatrajući kako građani oblikuju urbano imaćemo priliku da uključimo i druge kolektive, administraciju, kompanije, kako bismo razumeli da je urbano konstantni prostor debate, konflikti i pregovora. Tako ćemo bolje razumeti savremene uslove u urbanizmu gde su društveno-ekološki i politički ciljevi međusobno povezani.

Mauro Gil-Fournier Eskera, Estudio SIC | VIC, Madrid
**ASSEMBLING CITIZENS' DOMESTIC PRACTICES:
 TRANSFERS OF CITIZEN INNOVATION TO PRIVATE SPACE**

After several years of studying how citizen initiatives are changing, performing and visibilizing other ways to understand urbanity, now is time to research how personal spaces can built new collectives in the city. Housing is not any more a private and intimate space. We inhabit coinciding systems in which we are permanently connected and isolated at the same time. Connecting the personal and the social, a different analysis of the relations between the public sphere and the domestic space is needed. There is an emergent new collective realm based on networks opening and distributing domestic practices within the city. Madrid citizen practices are assembling through infrastructures, protocols, affects. a personal implication a total system for embody new approaches for urbanity. By observing how urban are constructed by citizens we will have the opportunity to engage other collectives, administration, companies to understand how urban is a continuous sphere for debate, conflict and negotiation in a middle-out process. Then we will be able to understand the contemporary urban condition where social-ecological and political aims are connected simultaneously.

Jurjana Milanović je studirala arhitekturu i urbanizam na Arhitektonskom fakultetu Univerziteta u Beogradu, titulu magistra stekla je sa tezom iz urbanog tkanja i kulturnih projekata korišćenja javnih prostora duž najstarije ulice u Beogradu, Bulevara kralja Aleksandra. Kao urbanista, radila je na izradi regulacionog plana za rejon Bulevara, uvođenju novootkrivene instrumente planiranja, jednu od novousvojenih strategija Centra za urbani razvoj (CEP) u Beogradu, nezavisnog projekta sa otvorenim i kolaborativnim pristupom planiranju i uključivanju građana. Dve godine je bila glavna urednica magazina *Komunikacija* (izdavač CEP). Nakon preseljenja u Nizozemsku, radila je kao asistent na Arhitektonском fakultetu Tehničkog univerziteta Delft, na tezi o mogućnostima urbanizacije novoplaniranih stambenih zona, tako zvanim Vinex lokacijama, koje se nalaze na obodima nekoliko holandskih gradova. Objavila je više studija o gradskim konceptima i teorijama stanovanja, za potrebe Državne agencije za planiranje Gradske agencije za stanovanje u Amsterdamu. Od 1999. godine, radila je kao urbanista i viši savetnik u Odeljenju za urbanu politiku u Amsterdamu. Projekti su uključivali planove za stambene objekte na novim ostrivima u IJburgu, Vinex lokaciji istočnom delu Amsterdam-a i razvoj politika za uključivanje udučih vlasnika nekretnina u razvoj novih stambenih zona. Učestvovala je na projektima na kojima trenutno radi, razvija nove strategije i uključivanje građana u proces planiranja i izgradnje novih stambenih zona.

STEALTH.unlimited je praksa koju su na relaciji Rotterdam - Beograd 2000. godine postavili Ana Džokić i Mark Nelen. U intenzivnom saradnjom sa pojedincima, organizacijama i institucijama, **STEALTH** povezuje istraživanja u oblasti urbanizma, intervencije u prostoru i aktivizam u kulturi. Tokom petnaest godina **STEALTH** je istraživao urbani razvoj Zapadnog Balkana, počevši od istraživanja Divljeg grada, koji se bavio masivnom i neplanskom transformacijom Beograda od 90-ih godina XX века nadalje. Od 2009. godine **STEALTH** je realizovao četiri izdanja *Cities Log* istraživanja koje se bavi ulogama različitih učešnika u razvoju gradova u regionu. *Auction*, izdanie projekta čija je tema bila Novi Sad, dobitlo je nagradu „Ranko Radović“ za 2011. godinu. Kao deo projekta *Nedovršene modernizacije*, izdali su 2012. godine ilustrovani narativ *Kaluderica od ŠKLJ do ABC* koji se bavi snom o pravdejnoj legalizaciji ovog beogradskog naselja, jednog od najvećih neformalnih naselja na Balkanu.

Kustoske intervencije **STEALTH** su osnova za projekte koji podstiču na razmisljanje o zajedničkoj budućnosti, odnosno budućnosti grada i njegovoj kulturi. To su, između ostalih, *Arhifeniks: Arhitektonski fakulteti* realizovan sa Saskijom van Steijn u Holandskom paviljonu Venecijanskog bijenala arhitekture (2008. godine); potom prvi bijenalni doprinos urbanoj transformaciji Tirane, grada koji se u poslednjih dvadeset godina po veličini utrostručio – projekat Internacionalno bijenale savremene umetnosti u Tiranu (2009. godine). Tu su i projekti IMPAKT festival *Matrix City*, realizovan 2010. godine u Utrehtu, zatim projekat zasnovan na fikciji *Jednom u budućnosti*, realizovan sa Emilom Jukanom za potrebe bijenala *Evento* u Bordou 2011. godine. Tu je i izložba *Zajednički život* sa Fondacijom *Grad umetnosti – Fondacija Pistolet*, postavljena u Bjeli 2012. godine i Medelinu 2014. godine. Njihove prostorne intervencije uključuju interaktivnu instalaciju *Isečen po meri* od

600 m² u muzeju Bojmansi fan Buningenu u Roterdamu; delo javne umetnosti naručeno za potrebe dvorišta škole u Knivsti, Švedska, koja je realizovana u saradnji sa Marijeticom Potrč. Projekat *(Dis)assemblēd*, tromešecna aktivnost u javnom prostoru realizovana je u saradnji sa Umetničkom galerijom Reda Sten i lokalnom zajednicom Geteborga. Zatim, projekat kulturnog razvoja kroz obradu recikliranog materijala u jednom od slavnih Medellina u Kolumbiji, koji je izveden sa umetničkom grupom *El Puente Lab*. Za ove projekte **STEALTH** dobio je nagrade Salona arhitekture u Beogradu i Glavne izložbe ULUPUDS-a.

Tokom 2010. godine saradivali su sa beogradskim Kulturnim centrom Rex i Markom Aksentijevićem na platformi *Ko gradit grad*, u okviru koje su 2012. godine radili na dugoročnom projektu zasnovanom na lokalnim zajednicama *Pametnja zgrada*. Godine 2013. učestvovali su u formiraju asocijacije *City in the Making* u Roterdamu, koja će se tokom sledeće decenije baviti „toksičnim zgradama“, zaostavštinom holandske izgradnje socijalnih stanova. Ana Džokić je studirala arhitekturu na Univerzitetu u Beogradu, a dvogodišnje postdiplomske studije na Institutu Berlage u Amsterdamu. Trenutno je na doktorskim studijama na Kraljevsom institutu za umetnost (KKH) u Stockholmu. Mark Nelen je studirao arhitekturu na Tehničkom univerzitetu u Delftu. Trenutno je vanredni profesor Škole arhitekture Univerziteta u Šefildu.
www.stealth.ultd.net

T

Tomas Dilinger je studirao prostorno planiranje na bečkom Tehnološkom univerzitetu, a 2003. godine odbranio je doktorat u oblasti endogenog regionalnog razvoja. Od 1993. do 2005. godine bio je istraživač i predavač u Zavodu za urbano planiranje i dizajn. Od 2005. godine, šef je Centra za regionalno planiranje i razvoj na Fakultetu arhitekture i prostornog planiranja Tehnološkog univerziteta u Beču. Predavač je i istraživač u oblasti instrumenata planiranja u Centralnoj, istočnoj i Jugoistočnoj Evropi, prekograničnom i regionalnom planiranju i endogenom razvoju. Bio je vanredni profesor u Sofiji, Novom Sadu, Pristini i Tirani. Organizovao je više zajedničkih studijskih projekata u oblasti urbanog i regionalnog planiranja sa univerzitetima u Albaniji, Americi, Bosni i Hercegovini, Češkoj, Nemačkoj, Mađarskoj, Kosovu, Makedoniji, Omanu, Poljskoj, Rumuniji, Slovačkoj i Sloveniji. Nacionalni je koordinator mreže *CEEPUS Urban innovations*.

Nedavno je postao deo tima za izradu Regionalnog okvirnog plana za oblast severno od Beča. U ovom projektu, koji je naručila vlada austrijske savezne države Donja Austrija, razvija se i testira novi participativni pristup. U prošlosti je takođe bio uključen u razvoj Regionalnog detaljnog urbanističkog plana za okolinu Bratislave.

Od 2010. do 2013. godine bio je šef studijske komisije za prostorno uređenje Tehnološkog univerziteta u Beču. Od 2013. godine je prodekan za nastavu u oblasti prostornog planiranja na Tehnološkom univerzitetu u Beču. Sada je državni predstavnik Austrije u Asocijaciji urbanističkih škola (AESOP).